

DE GEZONEERDE KAASZWAM IN TWENTE

Marian Jagers

Reelaan 13, 7522 LR Enschede

Jagers, M. 2008. *Tyromyces wakefieldiae* in the region of Twente. *Coolia* 51(3): 135–138.

The first collection of *Tyromyces wakefieldiae* in Twente (prov. Overijssel) is described and illustrated. It is a rare species, with about ten collections known from The Netherlands, all from the last decades.

Wonend tussen de steden Hengelo en Enschede prijs ik me gelukkig om vanuit huis zo het bos in te kunnen lopen. De grond is hier voor een deel van het Landschap Overijssel en voor een deel in particulier bezit. Het landschap is kleinschalig ingericht en gevarieerd; gemengd bos, sparren- en populierenaanplanten, al wat oudere beukenlanen, elzen- en wilgenbroekbosjes, schraal grasland, heide, beekjes en vennetjes. In deze vrij natte omgeving, waar tot voor kort de vanaf het vliegveld Twente opstijgende straaljagers met veel lawaai over kwamen, lijken paddenstoelen het prima naar hun zin te hebben.

Om te voet de wat verder van huis gelegen gebieden te bereiken, ben ik wel even onderweg en om af te snijden verlaat ik het pad nogal eens. In het najaar van 2006 kwam ik tijdens zo'n doorsteek terecht in een niet voor publiek toegankelijk stukje bos waar voornamelijk spar, den en eik groeien met als bodembedekking pijpenstrootje en hier en daar een tapijtje mos. Naast een overgroeid oud pad lag een hoeveelheid dood hout waar op de zaagvlakken van een in stukken gezaagde spar, een aantal kleine, okerkleurige, gezoneerde houtzwammetjes groeiden. Ik had geen idee welke soort het kon zijn en, omdat er nog zoveel andere gemakkelijker te

herkennen paddenstoelen waren, besteedde ik er verder geen aandacht aan. Op zoek naar slijmzwammen kwam ik later nog weleens in dit stuk bos en merkte dat het in het voorjaar tussen de pijpenstrootjes krioelde van de teken. Een gezonde reden om voortaan maar weer een blokje om te lopen. Het was al bijna eind november van het afgelopen jaar toen ik de opvallend gekleurde zwammetjes opnieuw aantrof. Een paar vruchtlichaampjes gingen deze keer mee naar huis, maar een determinatie lukte niet. Niet meer geremd door teken liep ik daarna vaker over het pad, waar de houtzwammetjes de aandacht bleven trekken. Met hulp van het forum van Waarneming.nl kwam er bij een nieuwe determinatiepoging een mogelijke naam

naar voren: “*Oligoporus fragilis*”. Zowel macroscopisch als microscopisch klopte een en ander echter niet. Nico Dam bood daarop aan de zwammetjes voor me te bekijken en determineerde ze als *Tyromyces wakefieldiae*. Een determinatie die vervolgens door Peter-Jan Keizer werd bevestigd.

Tyromyces wakefieldiae Kotlaba & Pouzar is voor Nederland een zeldzame soort waarvan, zover bekend, tien eerdere waarnemingen zijn gedaan. De eerste daarvan dateert uit 1984. De soort had nog geen officiële Nederlandse naam; de in Vlaanderen gebruikte naam “Gezoneerde kaaszwam” is nu ook voor Nederland geldig.

***Tyromyces wakefieldiae* Kotlaba & Pouzar (1989), in Ceska Mykol. 43: 39.**

Vruchtlichaam (zie foto's, alle van de auteur) éénjarig, niet gesteeld, hoedjes enkel tot dakpansgewijs, dun, tot 4 cm van het substraat afstaand, 2,5 cm breed, en 0,2 cm dik; droog stevig, hoedoppervlak okerkleurig met donkere concentrische zones, aangedrukt-harig, viltig, ondiep gegroefd; poriën wit tot crêmekleurig, poriën hoekig tot iets langwerpig 4–5 per mm, op onregelmatige delen iets vervormd en tot 0,5 mm breed, dunne wanden, soms gespleten en diep ingesneden; trama crêmekleurig, taai vezelig, tot 1 mm dik, buisjeslaag in dezelfde kleur als de poriënrand, op het hoedoppervlak of in het vlees net eronder is in veel gevallen plaatselijk een blauwe verkleuring te zien.

Hyfensysteem monomitisch, dun tot dikwandig hyfen, met gespen, 2–3,5 µm. Cystiden afwezig, cystidiolen spoelvormig, 15–23 × 4–5 µm, met gesp. Basidiën knotsvormig met vier sterigmen, 17–20 × 4–6 µm. Sporen cilindrisch-elliptisch, doorzichtig, glad, niet amyloïd, 3,5–4,5 × 2–2,5 µm.

(Beschrijving naar Ryvarden & Gilbertson, 1994.)

In de oorspronkelijke beschrijving van Kotlaba & Pouzar komt het type houtrot dat de zwam veroorzaakt niet ter sprake. Het gebruik van het type houtrot als extra kenmerk voor de taxonomie is van later datum. Maar *T. wakefieldiae* is een buitenbeentje, het type houtrot is niet bekend! Ryvarden & Gilbertson (1994) houden de naam *T. wakefieldiae* aan onder de aanname dat hij witrot produceert. In hun indeling zou, mocht de soort bruinrot veroorzaken, de naam “*Oligoporus wakefieldiae*” in aanmerking

komen. Pegler & Saunders (1994) gebruiken een andere nomenclatuur en noemen de soort *Postia wakefieldiae* vanwege de overeenkomsten met *Postia caesia* (Blauwe kaaszwam), een bruinrotter.

Discussie

Toen ik bij Joost Stalpers informeerde of er inmiddels iets bekend was over het type houtrot van *T. wakefieldiae* kwam een mogelijke dubbelganger ter sprake: “*Oligoporus balsameus*”, een bruinrotter. Van mijn vondst kon

uit de structuur en de kleur van het aangetaste hout niet worden opgemaakt om welk type rot het ging. In de stammetjes, door het lange liggen geheel met mos overgroeid, leken beide soorten rot voor te komen. Vreemd is dat niet want er kunnen ook heel wat andere schimmels in zo'n stam zitten. Evenmin kunnen aan de hand van het substraat beide soorten onderscheiden worden. *O. balsameus*, waarvan de Nederlandse naam Jeneverbeskaaszwam is, blijkt het niet zo nauw te nemen als zijn naam doet vermoeden. Hij komt, net als *T. wakefieldiae*, zowel op loof- als naaldhout voor. In ons geval groeide *T. wakefieldiae* op spar, maar voorkomen op Jeneverbes wordt ook gemeld.

Waar ligt dan het onderscheid tussen beide soorten? Volgens de soortbeschrijving in European polypores (Ryvarden & Gilbertson, 1994) lijken beide soorten macroscopisch erg veel op elkaar. Ze hebben nagenoeg dezelfde vorm en grootte, dezelfde kleur en zijn beide gezondeerd. Het verschil zit vooral in een vaak voorkomende plaatselijke blauwverkleuring van het hoedoppervlak, of in het vlees daaronder, bij *T. wakefieldiae*, die bij *O. balsameus* niet voorkomt. Microscopisch zijn er ook veel overeenkomsten. Over de sporenmaten lopen de meningen van de diverse auteurs uiteen.

Tabel 1: Sporenmaten van *Tyromyces wakefieldiae* en *Oligoporus balsameus* volgens de literatuur.

Lit.	<i>T. wakefieldiae</i>	<i>O. balsameus</i>
1	3,5–4,5 × 2–2,5 µm	4–5 × 2,5–3 µm
2	4,5–5,5 × 2,5–3 µm	3,5–5 × 2,5–3 µm
3	3,5–4,5 × 2–2,5 µm	4–5,5 × 2,3–3 µm

1 = Ryvarden & Gilbertson 1994)

2 = Pegler & Saunders (1994)

3 = Bernicchia (2005)

De sporenmaat van *T. wakefieldiae* uit het oorspronkelijke artikel van K&P is 4,5–5,3 × 2,5–3 µm; in mijn collectie mat ik 3,8–5 × 2–2,5 µm. Van *O. balsameus* zijn naast dunwandige cystiden ook ietwat dikwandige cystiden beschreven, die soms ook kristalletjes aan de top kunnen hebben maar die laatste cystiden zijn soms nauwelijks te vinden. Van *T. wakefieldiae* zijn geen cystiden bekend, maar wel cystidiolen die wat vorm en grootte betreft heel erg weinig verschillen van de dunwandige cystiden van *O. balsameus*. In mijn collectie werden de cystidiolen door niemand gevonden. Allebei de soorten hebben zowel dun- als dikwandige hyfen in het vlees.

De plaatselijke blauwverkleuring van het hoedoppervlak of het vlees daaronder was bij mijn collectie goed te zien, zelfs aan enkele gedroogde exemplaren. Niet alle vruchtlichamen vertoonden dit kenmerk. Vaak was de verkleuring ook alleen te zien door de hoedhuid voorzichtig weg te snijden.

Met dank aan Nico Dam, Peter-Jan Keizer en Joost Stalpers voor de determinatie, controle en verstrekking van de benodigde informatie voor deze tekst.

Literatuur

- Bernicchia, A. 2005. Fungi europaei 10, Polyporaceae s.l.
 Kotlaba, F. & Pouzar Z. 1989. *Tyromyces wakefieldiae*. Česká Mykologie 43: 39.
 Pegler, D.N. & Saunders, E.M. 1994. British poriid species formerly placed in the genus *Tyromyces* (Coriolaceae). Mycologist 8: 24–31.
 Ryvarden, L. & Gilbertson, R.L. 1994 European polypores, vol. 2, Oslo.